

NA PAULA, LA PUNGOLA DE VILAMAJOR?

Jaume CARRERES i LASERRADA

En el Butlletí LII (pàg. 56-57), es va publicar un article sota el nom de: “Les Pungoles, una urbanització amb noms d’arrels històriques”, del consoci senyor Pere Balanyà.

Aquest treball el vaig llegir amb especial interès com a descendent del mas Pungol de Vilamajor, i el fet que els estuejants de la urbanització de les Pungoles vulguin cercar els seus orígens i la seva història m’han fet decidir a exposar en aquestes pàgines un tema que no m’hauria pensat mai que ultrapassés l’interès particular de la meva família, per la qual cosa exposaré per grups una sèrie de temes relacionats amb aquest cognom, convertit actualment en nom geogràfic, i el possible motiu i origen del pas del masculí Pungol al femení Pungola; car el pas del singular Pungola al plural Pungoles ja fou explicat detalladament en l’esmentat article.

En primer lloc a finals del segle XVI regia aquestes terres l’Honorable Andreu Pungol del mas¹, casat amb Elizabeth. El matrimoni tingué, entre d’altres, una filla²: Paula Pungol del mas, nada a la Freixeneda³. Aquest Andreu Pungol del mas, major, morí havent rebut tots els sagraments el 28 de gener de 1607⁴; restà hereva i propietària del mas Pungol la seva filla Paula Pungol del mas⁵, la qual es casà amb Pere Serra, pagès de Sant Julià del Fou, el 1625⁶, possiblement amb menys o igual poder econòmic car afegí al seu cognom el de la dona i s’anomenaren Pere Serra i Pungol ell i tots els seus descendents⁷. D’aquest matrimoni nasqueren a la Freixeneda Pera-Jaume Serra i Pungol, que fou batejat el 12 de juny de 1630, essent padrins Jaume Perera, i Margarida Serra, de Sant Julià del Fou⁸; i Jaume-Joseph Serra i Pungol, el 13 de juny de 1636⁹, masover que fou del mas Castellar¹⁰. Al cap de poc temps morí el seu marit, Pere Serra i Pungol, i esposà en segones núpcies Geronim Sola, el 2 de gener del 1643¹¹, que igualment uní al seu cognom el de la seva dona i s’anomenaren Geronim Sola i Pungol, ell i els seus descendents; amb la qual cosa s’originaren al mas Pungol dos cognoms compostos diferents: els Serra i Pungol i els Solà i Pungol.

El 25 de setembre de 1663 Jaume-Joseph Serra i Pungol, fill del primer matrimoni, esposà Maria (Parera de Canyes?)¹², del qual matrimoni hagué Mariangela Serra i Pungol¹³.

Mentre Paula Pungol del mas testà amb el notari públic Antoni Llestart, de Cardeu¹⁴. Però la mort del seu segon marit i la impossibilitat per malaltia d’aixecar-se

del llit feren que el 6 de juny del 1665 redactés un codicil amb el testimoni de Joan-Pau Gual de la torre, i Pere Fabregas, de Cardedeu¹⁵; morí finalment el 2 de maig de 1679¹⁶.

El 25 d'agost del 1701 la seva néta Mariangela Serra i Pungol es casà amb Josep Carreras Vinyamatas, treballador de Sant Pere de Vilamajor¹⁷, de la branca dels Carreres, de Casa Carreres de Girona, establerts al segle XIV a Vilamajor (En Pe Carreres, i la seva muller Clara), una rama de la qual passà el 1822 a Sabadell (Josep Carreras Vesa), on crearen noves famílies, entre elles els Carreras i Sallarès, que van passar a Barcelona, vers el 1885, línia de la qual descendeixo.

Malgrat que anomenar les dones en general i a les vídues en concret amb el cognom feminitzat del marit sigui un costum habitual a Catalunya, així per exemple tenim una Barthomeua Pungola vers el 1543, igualment en el llibre de baptismes amb data 21 de desembre de 1591, al registre –Pongol– llegim [...] magdalena pons guola filla de Joan pons gual y [...], o al “Manual dels Inventaris sependran enlo terme de Vilamajor per mi narcis torrella rector y notari de dit terme”, que si algú el consulta cal anar amb compte per no confondre'l amb el “Llibre d'Inventaris y Encants rebuts de temps y en poder del Rnt Rafel Derrocada prevere rector de Vilamajor”, ambdós amb d'altres llibres de capítols matrimonials i varis en la capsa 83, al “Inventari dels bens mobles y immobles dels fills de Andreu Pungol del mas”, diu entre d'altres coses: ≤≤[...] nos Elisabet pungola vidua ¿nelsta? quondom Andreu Pungol agricultoris [...] dita Elisabet pungola vidua [...]≥≥, efectuat “in manso pungol del mas” amb data 14 de juny de 1621, cal dir que no parla dels fills malgrat el títol, car és un inventari de la vídua.

Malgrat aquests antecedents i molts més que podriem localitzar he exposat breument la biografia de Na Paula Pungol del mas perquè fou la primera dona propietària del mas Pungol¹⁸, ja de soltera i possiblement força jove, perquè quan es casa ja fa divuit anys que és difunt son pare, i onze anys més tard encara té fills, i a la vegada dues voltes vídua, considero que aquest va ésser l'origen de denominar les terres de can Pungol “les terres de la Pungola”, ja sia com a hereva i propietària, com per deixar clar que al mas habitava el Serra o el Solà, però que les terres eren de la “Pungola”, o pel costum català de feminitzar els cognoms de les vídues, “les terres de la vídua Pungola”¹⁹.

Pel que respecta al prenom més cognom (Ponç + Gual), o al cognom (Pungol), l'antecedent més antic del qual, a Vilamajor, el tenim en Guadall (s. XI), i més concretament en el seu nét, anomenat Ponç Guadall, al segle XIII²⁰; amb tots els respectes, personalment fins que no localitzi documents que enllacin els diversos personatges, al respecte em decanto per pensar que fou un Ponç Gual posterior, car els fills de Ponç Guadall foren Pere Guadall, i Guillem Guadall; per tant des de la meua opinió hauríem d'arribar a un Ponç Gual (=Pons Gol=Pongol=Pungol), posterior que torni a portar aquest prenom i que origini la fusió amb el cognom; o, fins i tot més probable, potser d'un hereu d'un mas Pons (força comú al Vallès Oriental) que es maridés amb una hereva d'un mas Gual (cognom igualment comú al Vallès) i el fill es digués per exemple Pere Pons y Gol, a la manera de Serra y Pungol, etc.²¹ Seria força interessant que estudiosos com la Senyora Aventín fessin un dia la genealogia

dels Guadall, si més no fins al segle XV, i traguessin l'entrellat.

Referent al punt de no sortir recollit a l'onomàstica barcelonina del segle XIV és perquè va començar la seva fusió vers el segle XV²², per tant aquella època eren dos mots independents; per altre costat si bé són dos cognoms, o prenom més cognom força estesos encara avui en dia al Vallès Oriental, no es tracta d'una forma pròpia d'aquesta comarca, car és estès per tot el Principat de Catalunya, i es localitzen cases pairals o branques en determinats moments de la història a Abella, Abrera, Biscarri, Cabestany, Cardedeu, Igualada, Lastarri Manyanet, Olesa de Montserrat, Piera, Sant Esteve de Palaudàries, Sant Feliu de Canovelles, Sant Julià de Vilatorrada i Vallbona, indrets des d'on passaren en diverses èpoques a l'Aragó, a l'illa de Menorca, al País Valencià, i d'allí al País Murcià, i també a Galícia, concretament a O Carballo-na i Ourense, aquests dos nuclis urbans força propers l'un de l'altre, i a Lugo, d'on passaren en diverses tongades a San Juan de Puerto Rico²³; igualment es pot localitzar a Andalusia (no caldria recordar una vegada més que tant Galícia com Andalusia, no tan sols Triana, o Illa Cristina –la Figuereta–, Castelldeferro, etc., sinó la Sierra Morena mateix, la Parrilla, etc., van ésser dos països receptors de migracions catalanes, si bé per raons de política nacional catalana generalment són oblidades²⁴).

Igualment no sempre al llarg dels segles i dels indrets han conservat les formes originals, les variants que es poden recollir ja sia a Vilamajor com a d'altres indrets són: Pongol/Pongoll, Pungol, Pungola/Pungoles, Pongolt, Pangol, Pingol, Pingalt, Pungal, Punga, Ponga, Punxa, Punxalt, Punxa, Pungil, Pungell, Punjol, Panjol, Punjole, etc., si bé en els darrers hi podria haver un creuament amb Puniol, igualment no incloc Mongol/Mungol, car l'origen de can Mungol de canyes, cal cercar-lo en el cognom de la família Armengol, és a dir [Ar]mengol de canyes²⁵, i sí hauríem d'incloure can Gol en aquest grup, perquè en el cas de can Gol de vila-rasa possiblement tenen un mateix origen²⁶.

Espero haver ajudat a dar una mica més de llum sobre l'origen i el perquè de la toponímia d'aquest indret de la Freixeneda de Vilamajor, a la vegada que aprofitaria aquest article per recordar als dos ajuntaments de Sant Pere i Sant Antoni que Vilamajor posseeix un patrimoni documental únic car es pot seguir la vida de la seva població, si fa no fa, des de la regesta de l'any 950 aproximadament fins a l'actualitat, ja sia amb testaments, inventaris, capitulacions matrimonials, registres varis civils i eclesiàstics, etc., però molts d'ells ja van començar fa temps el camí dels descoloriment de les tintes i de la fragmentació del paper; potser és ja hora de començar a transcriure, i estudiar, aquest patrimoni cultural i ser conscients que salvar la història escrita de Vilamajor és rellegir la història de més de mil anys de Catalunya en els seus homes i les seves vides, cosa que molt pocs municipis es poden permetre, per no dir un dels únics, per això seria interessant que es creés una Fundació que agrupats per temes (testaments, capitulacions, llibres de comptes, etc.) publicués ja sia en facsímil, transcripció o traspassat a CD-rom (el microfilm actualment és desfasat), tota aquesta informació força útil pels estudiosos de la història i el públic en general, no costaria res amb per exemple donacions de quadres del Centre d'Art la Rectoria, dels artistes vinculats a ella, o d'aportacions particulars, entre las quals si volem ja podeu comptar amb la meua, em sembla que seria una contribució més que necessà-

ria i que restaria com una Obra permanent al servei del futur del municipi, de la comarca, i del País. I ja per acabar saber ja sia a través d'aquestes pàgines o a través de l'apartat de correus 2482, Barcelona 08080, si algú em pot indicar on localitzar i consultar arxius i documentació particular anteriors al 1700 de les famílies: de Camps, Carreres [=Carreras], Clavell del mas, Duran, Gras, March, Parera de canyes, Planes, Poy, Pungol del mas, Recolons, Ribas del lladoner, Ricart, Rovira, Serra, Spital [=Espital=Hospital], Vesa [=Besa=Basa], i Vinyamatas, car, si em permeteu una confiança, mai no he estat a Vilamajor.

NOTES

1. Utilitzaré en aquest treball la fórmula particular que tinc costum d'escriure els adjectus en minúscula, així per exemple Andreu Pungol del mas, Clavell del mas, Ribas del lladoner, Gual de la torre, Parera de canyes, Matas àlies Pungol de vilanova, etc. i no Andreu Pungol del Mas, Clavell del Mas, Ribas del Lladoner, car la regla normativa d'utilitzar majúscules considero que pot donar peu a interpretar-los com a segon cognom, i no com a distintiu respecte a una altra família amb el mateix cognom veïns de la mateixa parròquia.
2. Fins al present no he localitzat cap testament d'Andreu Pungol del mas, que donaria més llum sobre el nombre de fills. Així per exemple el 27 de gener del 1605 a la punta del dia morí Juan Pungol, fadrí. La desconexió del nom dels pares, i el fet de no utilitzar la fórmula clàssica "del mas" fa que fins que no consulti més documentació no el consideri germà de na Paula, car hi havia el Matas que per casament amb Engratia Pungola havien esdevingut Pungol de vilanova.
3. Dir un Pungol del mas que és nat a la Freixeneda [Fraxaneda], ve a dir que és nat a la casa pairal.
4. Llibre d'òbits.
5. Als capítols matrimonials "propietària del mas Pungol", en un codicil "hereva del Q-Andreu Pungol del mas", etc.
6. Llibre d'esporis.
7. Els cognoms ens donarien una idea força exacta del poder de les dues famílies, així en el cas dels Serra i dels Pungol del mas ens trobaríem amb dues famílies que tenen una força semblant, la suficient per a mantenir el seu com a primer, com més tard succeirà amb els Solà, però obligant-se a unir-lo ja en ells mateixos el de la dona, en un altre cas coetani, per exemple, els Carreres imposaran durant dues generacions consecutives el seu sol cognom als Ricart (1594) i als Rovira (1629), fins a obtenir descendència masculina, amb la qual cosa ens trobaríem amb una diferència de forces econòmiques més marcada.
8. Llibre de baptisme.
9. Ídem.
10. Llibre d'esporis. El fet que treballi de masover al mas Castellar ens podria venir a dir que no era l'hereu Pungol. No crec que ho fossin tampoc en Pera-Jaume nat sis anys abans, car en feia cinc que els pares eran casats, i en aquella època es "consumava" el matrimoni ràpidament, si més no ha d'haver-hi un altre fill abans, a menys que fos un albat.
11. Llibre d'esporis.
12. Ídem.
13. Llibre de baptisme.
14. El testament de Cardedeu desaparegué durant la passada guerra civil; fins al present no he localitzat els originals ni cap còpia, ja sia a través del Sr. Ignasi Permanyer, l'actual notaria del Sr. Gómez, o l'Ajuntament de Cardedeu, persones i organismes pels quals

vaig començar la recerca, cal dir que el fet que oficialment d'un arxiu no hi hagi documentació no m'ha aturat mai, car per exemple documentació eclesiàstica baptismal referent a Sant Feliu de Sabadell es pot consultar al Barcelonès, o documentació notarial del Vallès Oriental a l'Occidental, etc., i ja no parlem d'arxius municipals del Penedès on podem retrobar des de llibres de registres civils "cremats o destruïts", fins a autèntiques meravelles de repressió nacional (traducció de les partides de naixement a l'espanyol, i censura fins fa pocs anys de consultar les catalanes originals), etc.

Igualment el fet que tant a l'Ajuntament com a la notaria de Cardedeu se m'hagi explicat, malgrat la meua insistència a demostrar el contrari, que fins al present mai no hi ha hagut notaris farà que em permeteu fer una petita relació dels notaris d'aquest indret dels quals tinc constància documental a través d'altres arxius:

1280-87 Guillem d'Alda, notari públic de Granollers

1291 Pere de Noguera, notari públic de Granollers

1293 Pere d'Alda, notari públic de Granollers

1559 Antoni Vicenç Rosa, per autoritat reial notari públic i regent de l'escrivania pública de Granollers.

1618 Jaume Llenguant.

1626 Esteve Vergada

vers, o anterior a 1665, Antoni Llestart.

segle XVIII, Miquel-Josep Bonet, que és, a part de notari públic de Granollers per autoritat reial, escrivà de la cúria i batllia de Lliçà d'Avall, o Jussà.

15. Arxiu del Bisbat de Barcelona, caps de testaments, document solt.
16. Llibre d'òbits.
17. Llibre d'esposoris.
18. Va existir posteriorment una Rosa Serra y Pungol, descendent per tant del primer matrimoni de Paula, casada el 1764, amb Joan Rovira, àlies Serra y Pungol, amb descendència.
19. Altra cosa és saber la primera vegada que apareix en un document el cognom feminitzat que seria, si no localitzem amb el temps cap altre document, el 1543 amb na Barhomeua Pungola.
20. AVENTÍN i PUIG, Mercè: Vilamajor, 872-1299, pàg. 52 a 58, editorial AUSA, 1990, Sabadell, és igualment aconsellable sobre Vilamajor el llibre "La societat rural a Catalunya en temps feudals", 1996, Columna edicions, Barcelona, de la mateixa autora.
21. La utilització dels dos cognoms (patern i matern) amb la conjunció y, a Catalunya no és tan recent com es pensa generalment; el que varia són els motius de la utilització, estudiant concretament el cas de Vilamajor la diferència rau en el fet que "cognom + y + cognom" volia dir igualtat econòmica de les dues famílies, i no la filiació com actualment, fins al punt que al segle XIX quan amb la creació del registre civil a l'Estat espanyol s'utilitza aquesta fórmula oficialment a tot l'Estat en molts documents catalans de Vilamajor es continua utilitzant els dos cognoms amb conjunció per raons de poder econòmic, i la resta de persones utilitzen els dos cognoms sense la conjunció; a part de Vilamajor he observat el mateix fenomen a Talamanca amb els "Cellerés y Roca", i a d'altres indrets, aquest costum feia que les dones casades amb més poder econòmic continuessin utilitzant el seu cognom patern (per exemple, la Paula Pungol del mas, respecte al seu marit Pere Serra, de casat Pere Serra y Pungol). Quan la diferència econòmica era més pronunciada el marit perdia el cognom, o l'utilitzava afegint la fórmula àlies i el cognom de la dona (per exemp.: Jaume Carreres, o Jaume Rovira alias Carreres, Joan Pungol de vilanova, o Joan Matas alias Pungol de vilanova, etc.); la resta de famílies utilitzen el cognom únic si són els únics portadors al municipi, però si n'hi ha d'altres concreten l'abscipció (per exemp.: Clavell del mas, Ribas del lladoner, Parera de canyes, etc.), si bé no és norma general, car els Clavell l'utilitzen opcionalment, malgrat haver-n'hi de diferents famílies, si bé a la llarga possiblement

tots deuen ser gascons, a l'igual que els Carreres procedents del Gironès, i els del Maresme, que no utilitzen cap diferenciació respecte als Carreras occitans, excepcionalment els del Gironès que les primeres generacions de Vilamajor especifiquen que són de “Casa Carres”, si bé són documents molt concrets) pel que respecta a les dones casades a Vilamajor són bastant menyspreades en aquest sentit generalment fins i tot al moment de casar-se se les anomena pel prenom Catzerina, Anna, Maria, Elisabet, i a partir d'aquest moment utilitzen el del marit, la utilització del cognom que acostuma a ser el patern coincideix gairebé amb el Registre Civil, a diferència d'altres zones del Vallès que utilitzen prenom + cognom del marit + y + patern (per exemple a Sant Llorenç Savall: Maria Casas y Valls=Maria esposada amb un Casas i nada Valls, Elena Bigues y Daví=Elena casada amb un Bigues i nada Daví, etc., o a Sabadell, on fins i tot les vídues utilitzen: prenom + cognom del segon marit + cognom del primer marit + y + cognom patern (per exemple: Maria Comadrán Cañameras y Casablanques, és a dir, Maria, casada amb un Comadran, viuda d'un Canyameres, i filla d'un Casablanques), o el Penedès, on generalment conserven el cognom patern. Caldria que algú s'engresqués a estudiar aquest fenomen globalment a nivell de país amb les variants locals i regionals car la cosa devia tenir les seves regles i hi devien intervenir força factors, no tot es limitava a simplificar-lo en prenom més cognom i el de més influència castellana com propugnen actualment certs sectors de l'independentisme català universitari que fan proselitisme de monocogmon, perquè les “y / y / i” entre cognoms a Catalunya és anterior en segles al Registre Civil espanyol, i a més a més actualment, la seva ostentació és un motiu per a molts immigrants de demostrar i sentir-se integrats. Casos de prenom ambigus com un David Montedeoca Lope, tan sols poden demostrar la catalanitat inscrivint-se David Montedeoca i Lope. Per la qual cosa és força interessant conservar-la.

<p>22. El fogatge del 1497,
recull a Vilamajor:</p> <ul style="list-style-type: none"> En Pons Gual En Gual En Gual | <p>el fogatge del 1553,
recull a Sant Pere de Vilamajor:</p> <ul style="list-style-type: none"> Melcior Punjol Pere Benet Gal Bertomeu Gal Pau Gal Antich Gall En Codina alias Gal |
|--|--|

(Gal, i Gall = Gol, Punjol = Pungol)

IGLÉSIES, Josep: -El fogatge de 1497, pàg. 180, volum I, Fundació Vives i Casajuana, 1991, Barcelona.
- El fogatge de 1553, pàg. 378, volum I, Fundació Vives i Casajuana, 1981, Barcelona.

23. Haig d'agrair a l'heraldista senyor Antoni Sanz i Beneded l'haver-me informat de l'existència d'aquests altres Pungols a la península Ibèrica i a les Amèriques, així com les variants que han sofert.
24. Mentre elaboro aquest treball, ha sortit publicat el llibre:
PÉREZ PICAZO, M.; SEGURA i MAS, Antoni; FERRER i ALÒS, Llorenç: Els catalans a Espanya, 1760-1914, Editorial Afers, 1996, Catarroja. Treball interesantíssim, si bé encara falten treballs que tractin les repoblacions per decret d'Andalusia amb alemanys, flamencs, suïssos, i catalans, i en especial les actuals províncies de Jaén, Còrdova i Sevilla.
25. El canvi es mostra clarament al llibre de baptismes de Sant Pere de Vilamajor, on el capellà dubta i escriu “Francesch Mungol o Armengol, de Canyes”.
26. Obra citada, la senyora Mercè Aventín, en el seu llibre “Vilamajor 872-1299”, ja ens demostra que Ponç Guadall era nét de Guadall i besnét de Seniofred de Vila-rasa, i proposa la inclusió o relació de can Gol de Vila-rasa amb Guadall.